

Jelentés

a

**Képezünk, de kinek?
(A felsőfokú agrárszakember-képzés tudományos
megalapozása)
című , K 62649 számú kutatás keretében elért
eredményekről**

Budapest, 2010

1. Vizsgálati módszerek

Kutatásaink során maradéktalanul végrehajtottuk a kitűzött kutatási feladatokat. Egyes területeken meghaladtuk a kutatás kezdetén megjelölt célkitűzéseket.

Kutatómunkánk meghatározó módszereit az 1. táblázatban foglaljuk össze.

1. Táblázat

Kutatómunkánk módszereinek áttekintése

Vizsgálati célkitűzés	Vizsgálati minta	Módszer
Szakközépiskolai tanulók pályaképe, motivációi	480 fő	Egy-és többváltozós statisztikák, kategóriakus főkomponens elemzés
Egyetemi hallgatók értékrendje pályaképe, motivációi I. és V: éves hallgatóknál,összevetés korábbi vizsgálatok eredményeivel	540 fő	Andorka-féle tudástípus rendszer, Rockearch teszt Egy-és többváltozós statisztikák, kategóriakus főkomponens elemzés, többváltozós egyenletrendszerek AMOS módszerrel
Szakértői megkérdezésen alapuló stratégiai pozíció-elemzés	25 fő szakértő	MACTOR elemzés
Végzett hallgatók tapasztalatainak, véleményének elemzése	270 fő, közösségi portálokön megkeresve internet –alapú kérdőívvel	Egy-és többváltozós statisztikák
A munkáltatói oldal véleményének felmérése	4 fókuszcsoportos interjú	Tartalomelemzés

Vizsgálatainak során szorosan együttműködtünk több társ-felsőoktatási intézménnyel.

Vizsgálataink fontos tanulsága, hogy az egyes intézmények között az esetek döntő többségében nem lehetett szignifikáns differenciákat kimutatni.

2. Kutatási eredmények

2.1. A középiskolákban tanulók motivációi, pályaorientációja

Vizsgálataink első részében a szakközépiskolában tanuló hallgatók intézményválasztásának motivációs hátterét tártuk fel (2. táblázat).

A motivációs bázis rendkívül változatos volt. Ez részben életkori sajátosság, mégis elgondolkodtató, mennyire alacsony a választott szakmához kötődő motivációk jelentősége (táblázat). Ennek alapján megállapítható, hogy a szakközépiskolai oktatás nem képes betölteni sem a középfokú szakember-ellátás feladatát, sem a szakmai felsőfokú képzés irányába nem tud hatékonyan orientálni. Ez szorosan összefügg a szakmai tárgyak erőteljes csökkenésével a szakközépiskolákban, valamint ezen képzések társadalmi elismertségének visszaesésével. Az agrár-élelmiszeripari képzési területen különösen erőteljesen érzékelhető a képzés társadalmi presztizsének zuhanása. Amint az a kutatáshoz kapcsolódó fókuszcsoportos és mélyinterjúink igazolták, ebben nagy szerepe van egyrészt a média által közvetített negatív agrárium-képnek, másrészt annak, hogy a társadalmi tudatban az agrártermelés és az élelmiszeripar valamiféle túlhaladott, múlt századi tevékenység lenne.

2. táblázat

A szakközépiskolában tanulók intézményválasztásának motivációi, az átlagok csökkenő sorrendjébe rendezve, 1-5 Likert skálán

Motivációs tényező	Átlag	Szórás
Új embereket ismerhetek meg	3,80	1,18
Igényes munkavégzés lehetősége a végzés után	3,65	1,29
Látóköröm bővítése	3,47	1,22
Végzés utáni anyagi lehetőségek	3,43	1,32
Szeretnék minnél tovább diák lenni, nem akartam még dolgozni	3,42	1,25
Az intézménybe történő sikeres felvételi lehetősége	3,42	1,27
Akartam megszerezni valamilyen szakmát	3,27	1,59
Valahol le akartam érettségizni	3,25	1,54
Intézmény oktatásának jó hírneve	3,20	1,33
Tanulmányaim alatt a hobbimnak vagy más kedvtelémnek is élhetek	3,17	1,26
Sikeres embereket ismerek a választott a választott szakmámból	3,15	1,45
Környezetem elvárta tőlem, hogy tanuljak valahol	3,13	1,44
A megszerzhető végzettség társadalmi megbecsültsége, presztízse	3,13	1,49
Szülők, barátok, rokonok tanácsai	3,12	1,30
Érdekeltek az Intézményben tanított tárgyak	3,03	1,24
Az Intézmény közelsége	2,91	1,44
Intézményi diákélet hírneve	2,89	1,27
Korábbi személyes szakmai tapasztalatok	2,70	1,37
Kalandvágy	2,54	1,40
Az általános iskolai tanárok javaslata	2,23	1,25
A barátaim is itt tanulnak, én sem akartam kimaradni	2,23	1,31
Családi hagyományok folytatása	2,00	1,27

A középiskolában tanulók összességében közepes véleményt alakítottak ki képzésükről, de a konkrét szakmai ismeretek átadásának szintjét az összes ismeretkör és képesség közül a legutolsó helyre sorolták. Ez újabb bizonyítéka az elmúlt évtizedben végbement kedvezőtlen folyamatoknak, az oktatási reformok kudarcának és a szakmai képzés háttérbe szorulásának (3. táblázat).

3. Táblázat

A képzés értékelése az egyes kompetenciák megszerzésének szempontjából

Tulajdonság	Átlag	Szórás
Általános műveltség bővítése	3.828	1.054
Írásbeli kommunikációs készség	3.633	1.132
Önfegyelem	3.624	1.215
Igényesség saját munkájával szemben	3.545	1.187
Mások véleményének tisztelete	3.540	1.228
Emberi kapcsolatok kiépítése és ápolása	3.531	1.207
Idegen nyelvű írásbeli és szóbeli kommunikáció	3.432	1.294
Csoportban végzett munka	3.427	1.188
Precizitás, alaposág	3.415	1.156

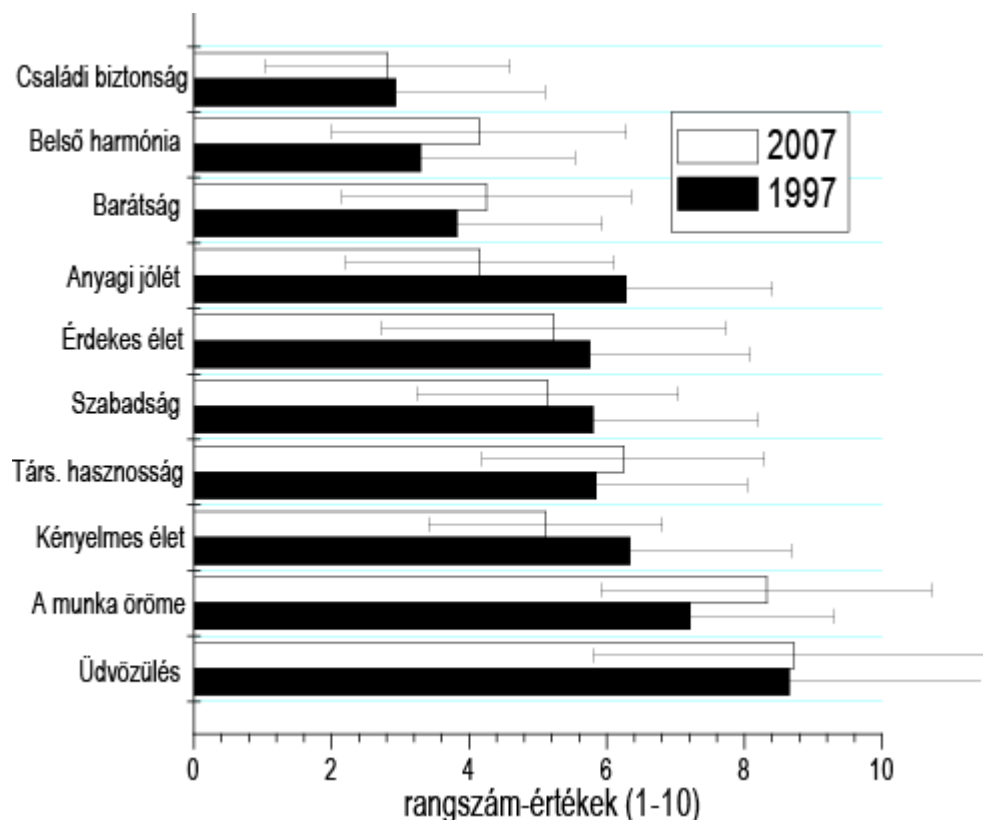
Viselkedés a gyakorlati életben	3.384	1.173
Vitakészség	3.376	1.236
Jó időgazdálkodás	3.257	1.259
Előadókészség	3.232	1.270
Problémák önálló felismerése	3.226	1.218
A felnőttek világának megismerése	3.181	1.264
Számítástechnikai eszközök kezelése	3.153	1.459
Választott szakmájának gyakorlati fogásai, műhelytitkai	3.113	1.434

2.2. A felsőoktatási intézményekben tanuló hallgatók motivációi, értékrendszere, pályaképe

A felsőoktatási intézményekbe jelentkező hallgatók értékrendje és gondolkodása rendkívül erőteljesen átalakult az elmúlt évtizedekben (1. ábra). Ezek az átalakulások jól illeszkednek azokban a folyamatokba, melyek a társadalom egészét jellemzik.

1. ábra

Az agár-élelmiszeripari felsőoktatásban tanulók értékrendjének változása az egyszerűsített Rockeach –teszt alapján

Az intézményekbe jelentkezők motivációi között nagyfokú eltéréseket tapasztalhatunk a vizsgált időszakban (4. táblázat). A válaszok egyértelműen azt igazolják, hogy szakmai motivációs szempontok jelentősége háttérbe került. Ennek okai hasonlóak az előző pontban tárgyaltakkal.

4. táblázat

Az intézményválasztás motivációi az agrár-élelmiszeripari felsőoktatásban tanulóknál

Motivációk	1997	2007
Érdekelt a választott hivatások	3.92	3.34
Komoly munkát végezhetek a diploma kézhezvétele után*	3.87	3.44
Látóköröm bővítése	3.84	3.94
Érdekeltek az intézményben tanított tárgyak	3.78	3.32
Akartam megszerezni valamilyen diplomát	3.73	4.01
A végzés utáni anyagi perspektívák	3.56	3.42
Új emberekkel találkozhatom	3.48	3.58
A Kar jó hírneve	3.34	3.22
Végzettségemmel hasznos, alkotó tagja lehetek a társadalomnak	3.30	3.41
Könnyen bejuthatok az intézménybe	3.25	3.33
Az intézményemben megszerzett diploma magas társadalmi presztízse	3.18	2.67
Diák akartam maradni, nem szerettem volna még dolgozni	3.10	3.75
Felsőfokú tanulmányaim alatt még egy ideig a hobbimnak/kedves időtöltésemnek élhetek	2.90	2.97
Korábbi tapasztalatok (pl. nyári munka)*	2.77	2.31
A család/barátok/rokonok tanácsai	2.72	2.64
A diákélet jó híre *	2.67	2.15
Sikeres embereket ismerek választott szakmámból*	2.66	2.56
Családom elvárta tőlem, hogy felsőfokú végzettséget szerezzek*	2.53	3.75
Távolabb lehetek a szüleimtől, kipróbálhatom az önállóságot	2.53	2.68
Családi tradíciók folytatása*	2.43	1.45
Új párkapcsolatok kialakításának lehetősége*	2.19	2.65
Kalandvággy*	2.18	3.15
A barátaim is egyetemre/főiskolára járnak, én sem akartam kimaradni*	2.11	2.98
A városi élet kipróbálásának lehetősége*	1.98	2.54
A középiskolai tanárok ajánlása	1.94	1.87
Az Intézmény közelsége	1.77	2.95

A bemutatott táblázatban a szignifikáns differenciákat * jellel jelöltük

Kutatásaink során megállapítottuk, hogy a a végzős mérnökök körében felértékelődtek az elmúlt években a nem szorosan mezőgazdasági és élelmiszeripari tevékenységek (5. táblázat). Ennek fontos oka lehet az is, hogy erőteljesen emelkedett a nők aránya a a hallgatók között.

5. táblázat

Az egyes tevékenységek végzése iránti elkötelezettség az agrár-élelmiszeripari képzésben tanulóknál 1-5 Likert-skálán mérve

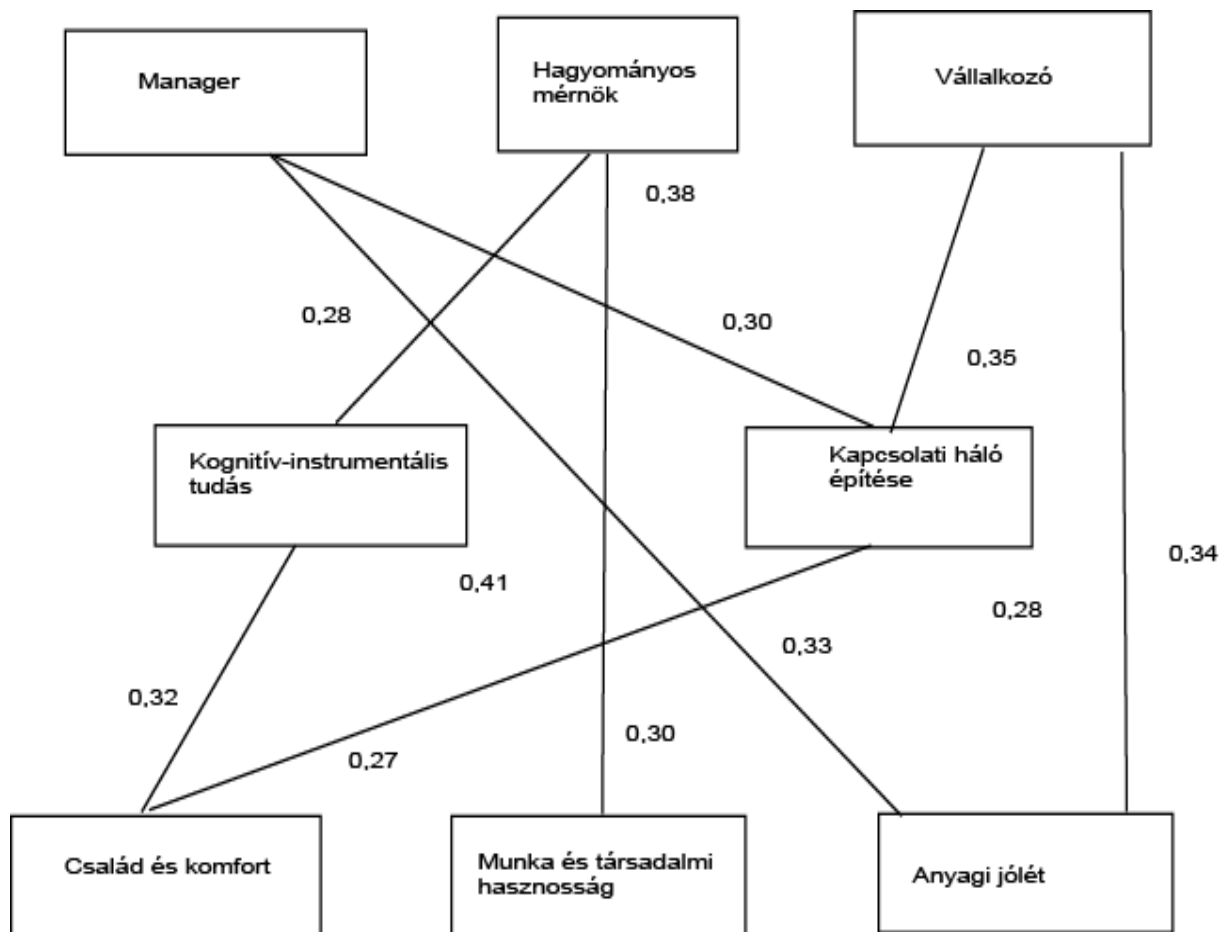
Tevékenységek	1997	2007
Mások munkájának ellenőrzése	2.71	2.97
Fegyelmezés	1.67	1.71
Elemzés	2.91	2.98
Ügyvitel	3.18	3.25
Management külföldön	3.84	3.54

Stratégiai döntés-előkészítés	3.48	3.54
Kalkuláció, tervezés	2.74	2.74
Laboratóriumi munka	3.26	3.44
Adminisztráció	1.73	1.94
Oktatás	2.70	2.87
Közvetlen termelésirányítás	3.24	3.24
Tevezés	3.39	3.49
Szakmai tanulás	3.73	3.98
Help-desk tevékenysége	2.79	2.88
Telefonálás	2.00	2.34
Gépkezelés	1.89	1.99
Információs rendszerek működtetése	2.99	2.87
Tárgyalás, üzlet	3.61	3.57
Szakmai tanácskozásokon történő részvétel	2.92	3.10

Munánk során többtényezős egyenlet –rendszert sikerült meghatározni a hallgatói értékrend, a különböző tudás –típusok és a jövőbeni pályakép között. Ennek legfőbb összefüggéseit az 2 ábrán mutatjuk be.

2. ábra

Az értékrend, az Andorka-féle tudástípusok és a jövőbeni pályakép összefüggései AMOS elemzéssel. A vonalak az egyes tényezők közötti r^2 értékeket jelzik

2.3.A végzett szakmaberek véleménye

Vizsgálataink befejező részében az internetes közösségi portálok (Facebook, Iwiw) segítségével, kérdőíves felméréssel kerestünk fel korábbi hallgatókat, és kértünk tőlük véleményt tanulmányaikról, elhelyezkedésükről. Kutatásaink eredményei azt igazolják, hogy az elmúlt években végzett generációknál erőteljesen növekedett az első munkába állás ideje. Az agrár-és élelmiszeripari diplomákkal rendelkezők munkahelyi megoszlását a 6. táblázaton mutatjuk be. A végzés ideje szerint megállapítható, hogy az elmúlt években végzeteknél az az első munkahely egyre kevésbé kötődik az agrár-élelmiszeripar szektorhoz. A munkáltatókkal folytatott interjúk legfőbb tanulsága, hogy a munkaerőpiaci szereplők kevésbé érdekeltek a képzés és a felsőoktatási kapcsolatok fejlesztésében, mert energiáikat a túlélés és nagyon sok esetben a válságmenedzselés köti le.

6. Táblázat

A végzetek elhelyezkedésének megoszlása

Tevékenységi terület	Megoszlás (%)
Saját, agráriumhoz-élelmiszeriparhoz kötődő vállalkozásban vezető	6
Beosztott vezető agrár-élelmiszeripari vállalatnál	8
Kutatás-fejlesztés	2
Engineering	2
Minőségellenőrzés	3
Középfokú oktatás	1
Logisztika, kereskedelem	21
Szakigazgatás	3
Bank és biztosítási szféra	5
Egyéb, nem agrár-élelmiszeripari tevékenység	51

A képzéssel történő elégedettség rendkívül nagy szórást mutatott, szakonként is nagyon erős eltérések jelentkeztek a végzetek véleményét tekintve (7. táblázat).

7. Táblázat

Az egyes, a felsőoktatásban elsajátított készségek értékelése 1-5 skálán

Készség	Átlag	Szórás
Szóbeli kommunikáció	3,4	1,1
Írásbeli kommunikáció	4,0	1,2
Prezentációs készség	3,7	1,5
Számítógépes felhasználói ismeretek	3,4	2,0
Projekt management	3,6	1,5
Tema munka	3,3	1,2
Vezetői készségek	3,1	1,6
Pénzügyi tájékozottság	3,0	1,5
Agrár/élelmiszeripari szakmai ismeretek	4,2	2,3
Marketing	3,2	1,3
Statisztikai/matematikai ismeretek	3,2	1,5

2.4.Érdekcsoportok és érdekek a felsőoktatás fejlesztésében

Kutatásaink első részében meghatároztuk a főbb aktorok körét (7. táblázat).

7. táblázat

A felsőoktatás társadalmi erőterét adó érdekcsoportok

Tényezők	Rövidítés
Mindenkori kormány	GOV
Megyei önkormányzat	REGIO
Tudományos elit (professzorok, MTA doktorok)	PROFS
Felsőoktatási dolgozók az eliten kívül	TEACHERS
Felsőoktatási intézmények	INSTITUTES
A munkaerőpiac szereplői	MARKET
Ambíciózus diákok	AMBSTUD
Kevésbé ambíciózus diákok	LOWAMBST

Ezt követően célrendszerüket tártuk fel. (8. ábrázat)

8. táblázat

A meghatározó szereplők célrendszere

Stratégiai cél	Rövidítés
A felsőoktatásra fordított kiadások csökkentése a költségvetési egyensúly javítása érdekében	BUDGET
Az oktatás és kutatás gyakorlat-orientáltságának erősítése	PRACTICE
Az oktató és kutatómunka hatékonyságának növelését szolgáló intézkedések	INCENT
Felsőfokú végzettség szerzése jelentős mértékű erőbefektetés nélkül	EASIDIP
A fiatal munkanélküliek számának csökkentése a felsőoktatásban tanuló létszám emelésével	UNEMP
A felsőoktatási munkahelyek stabilizálása, a "status quo" fenntartásával	STATUSQ
A felsőoktatási intézmények számának csökkentése	INTEGR
Regionális felsőoktatási intézmények szerepének erősítése, számuk bővítése	REGIONAL
Az intézmények jövedelmének növelése	INCOME
Az oktatás és a kutatás minőségének komplex javítása	HIGHQ

Ezt követően az egyes szereplők egymáshoz (9. táblázat), valamint az egyes célokhoz fűződő viszonyát határoztuk meg (10. táblázat)

9. táblázat

Az egyes érdek-csoportok nyomásgyakorló-érdekérvényesítő képességének becslése 0-4 skálán (0-lényegtelen; 4 -létében fenyegeti)

	GOV	REGIO	PROFS	TEACHERS	HIGHEDU	MARKET	AMBSTUD	LOWAMBST
GOV	0	3	1	1	3	2	1	1
REGIO	2	0	1	1	2	1	0	0
PROFS	1	1	0	2	4	0	1	1
TEACHERS	1	0	1	0	2	0	1	1
HIGHEDU	1	1	2	4	0	0	1	1
MARKET	1	0	0	0	1	0	1	1
AMBSTUD	1	0	0	1	1	0	0	1
LOWAMBST	1	0	0	1	1	0	1	0

10. táblázat

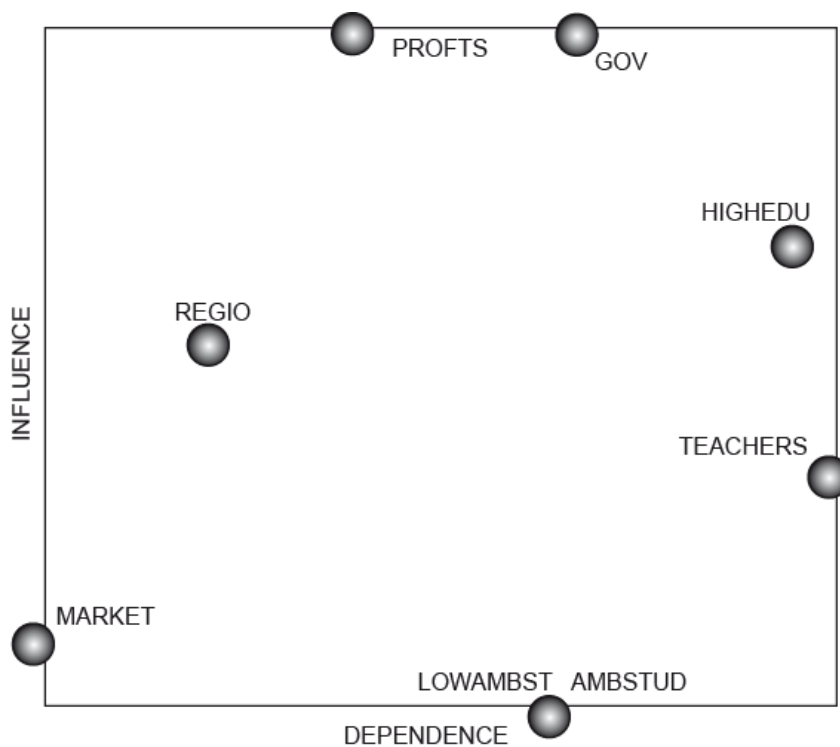
Az egyes érdek-csoportok viszonya a különböző célkitűzésekhez (-4...+4 skálán) -4: teljes mértékben ellenzi +4 teljes mértékben támogatja

	BUDGET	PRACTICE	INCENTIVE	EASIDIP	UNEMPLOY	STATUSQ	INTEGR	REGIONAL	INCOMEMAX	HIGHQ
GOV	4	4	3	-3	4	3	4	-2	4	2
REGIO	-2	1	0	-1	4	1	-4	4	0	1
PROFS	-2	1	-1	1	1	2	-4	4	3	-1
TEACHERS	-2	3	-2	1	1	4	-4	4	3	-1
HIGHEDU	-4	4	3	3	4	3	-3	4	4	2
MARKET	0	1	1	-1	-1	-1	0	0	0	1
AMBSTUD	0	1	1	-3	-1	-2	0	0	0	4
LOWAMBS	0	0	0	4	1	1	0	0	0	-2

A MACTOR elemzés segítségével meghatároztuk az egyes aktorok befolyásoló képességét és befolyásnak való kitettségét (3. ábra)

3. ábra

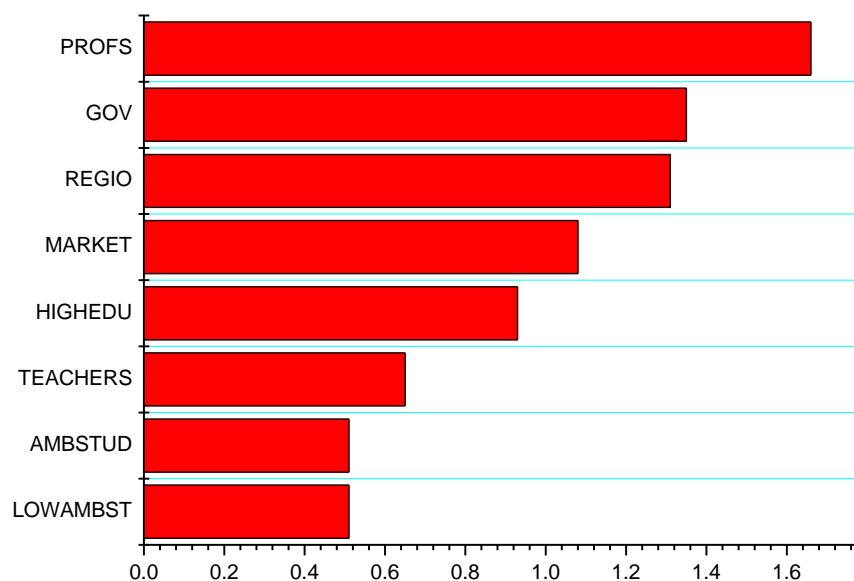
Az egyes aktorok nyomásgyakorló képessége (influence) és függősége (dependence)

Az 4. ábra alapján jól látható, hogy a kormány és a tudományos elit befolyása kiemelkedően jelentős, míg a munkaerőpiac szereplőit és a hallgatókat elhanyagolható. A függőség szempontjából mind az oktatók, mind az intézmények erősen kiszolgáltatott helyzetben vannak. Az ábrán különösen jól látszik a munkaerőpiaci intézmények marginalizálódása.

4. ábra

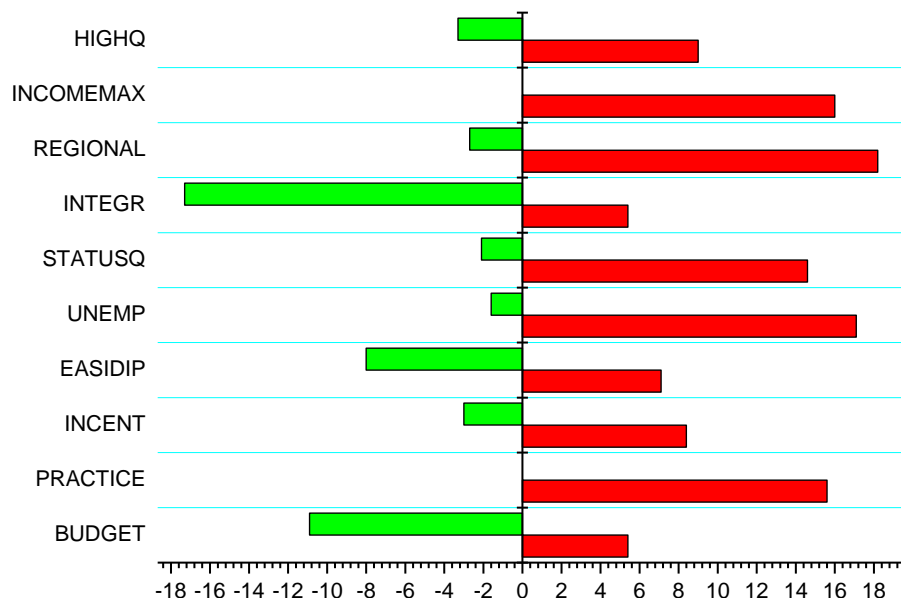
Az egyes szereplők érdekérvényesítő képessége

A felsőoktatási célkitűzések támogatottsága-elfogadása rendkívül ellentmondásos. Mint látjuk, szinte minden esetben jelentős ellenerők működnek, és ezért valódi fejlődést, a kitűzött célok gyors elérését aligha várhatjuk.

5. ábra

Az egyes célok társadalmi támogatottsága a vizsgált erőterben

3. Összefoglaló következtetések és javaslatok

1. A magyar felsőoktatás modernizációja elengedhetetlen feladat. Ennek során messzemenően érvényesíteni kellene az európai országok felsőoktatás-politikájának elveit és gyakorlatát. A mai hazai viszonyok azonban ezt a törekvést jelentős mértékben akadályozzák a partikuláris érdekek. Kimutattuk, hogy ezek érvényesítésének a mai magyar felsőoktatás-politikában jelentős szerepe van, jóllehet többségük nem szolgálja a felsőoktatás érdemi fejlesztését, ehelyett a fejlesztési források decentralizált felhasználása valósul meg.

2. Munkánk során részletesen igazoltuk, hogy a jelenlegi feltételek mellett csak nagyon korlátozott lehetőségek adódnak a munkáltatói érdekek és szempontok érvényesítésére, jóllehet a munkáltatói oldal részéről nincs is jelentős törekvés a felsőoktatási rendszer átfogó reformjára, mert a túlkínálattal jellemezhető munkaerő-piacon gyakorlatilag korlátlan esélyt látnak a rekrutációra. Gyakran tapasztaljuk, hogy a speciális szakember-igény kielégítését a nagyvállalatok „házon belül” oldják meg. A kis-és középvállalkozások a hétköznapi gyakorlatában inkább a túlélésért küzdenek, semmint az olyan hosszú távú fejlesztéseket mérlegelnék, mint amilyen a felsőoktatás fejlesztése és a szakemberképzés. Ezen a területen nagyon jelentős szerepe lehetne a klaszterek szervezésének.

Európai Klaszter Memorandum című dokumentum meghatározása szerint: "A klaszter szakosodott vállalatok és intézmények regionális koncentrációja, amelyben sokrétű kapcsolatok és tovaterjedő (spill-over) hatások érvényesülnek..." az innováció számára kedvező környezetet biztosítva.

Magyarországon a klaszterek szervezése a kilencvenes évek közepe óta kezdődött el. A jelen kutatás résztvevői végégsérhették a klaszterszervezés nehéz és gyakran ellentmondásos

folyamatait. Legfőbb tapasztalatuk, hogy a magyar klaszterek szervezése elveit tekintve sokban hasonlít a fejlett országokban végbementő klaszter-szervezési folyamatokhoz. Lényeges különbség azonban, hogy a fejlett világban a klaszterek döntően egy szerves fejlődés eredménye-eredője alapján létrejött térségi gazdaság talaján csíráztak ki és öltöttek szervezeti kereteket, míg Magyarországon ilyen szerves fejlődéssel nem találkozhatunk az ismert történelmi-társadalmi okok miatt. Ebből az következik, hogy a klaszterek képződésének folyamatában a központi támogatás a sokszor mereve és bürokratikus ügyintézés kiemelkedő jelentőségű szerepet kapott. A másik bizonytalanságra okot adó tényező az, hogy a regionalitás elve mennyiben alkalmazandó a magyar klaszter-szerveződések esetében, ahol olyan jellegű földrajzi koncentrációja nem valósult meg a kis-és közép vállalkozásoknak, mint például Észak Olaszországban (regione industriale) vagy Franciaországban. Ebből adódóan megítélésünk szerint a regionális szerveződés szempontja túl volt hangsúlyozva, mert egy globalizálódó világban például a . Megítélésünk szerint ez volt az alapja a kezdeti cluster-szerveződések kudarcának, a klaszter-képződési folyamat elmaradottságának.

A megoldást olyan klaszterek szervezése jelenthetné, amelyek túllépnek a regionális határokon, és hazánk egészét átfogva képesek egy-egy szakágazat fejlesztési feladatainak megoldására, szakember-igényének kielégítésére.

3. Múlhatatlanul szükséges a középfokú szakmai képzés fejlesztése, a szakmai ismeretek oktatásának megerősítése.

4. A magyar agrár-felsőoktatás továbbra is igen erőteljesen zárt rendszerként jellemezhető. Ennek jellemző példája, hogy továbbra is alig vannak idegen nyelvű kurzusok, és csak nagyon kevés intézmény hirdet teljes képzéseket angol nyelven. A fejlett országokban azonban azt tapasztaljuk, hogy rendkívül gyorsan nő az egyes intézményekbe a fejlődő országokból érkező diákok száma. Nyilvánvaló, hogy ezen államok elsősorban az olyan témakörök iránt mutatnak érdeklődést, melyek szorosan kapcsolódnak problémáikhoz, helyzetükhöz. Tipikusan ilyen terület az agrár-és élelmiszeripari képzés, mert a latin-amerikai, afrikai és ázsiai országokban nagyon gyorsan nő az agrár-szakemberek iránti igény. Ezek kielégítése belső forrásokból nyilvánvaló módon nem oldható meg, mert még az ottani felsőoktatási intézmények is alig rendelkeznek megfelelő képzettségű szakemberrel az oktatási feladatok megoldásához. A magyar részvétel lehetőségét ezen piacon számos más tényező is indokolja. Ezek közül a legfontosabbak:

- a magyar felsőoktatás és szakember-állomány (még meglévő) elismertsége;
- a magyar külpolitika elismertsége, nemzetközi presztízse;
- a hazai tapasztalatok a nagy mezőgazdasági és élelmiszeripari termelő-rendszerek modernizációjában;
- a fejlett országokhoz képest gyakran alacsonyabb, de a fejlődő világhoz viszonyítva még mindig rendkívül magas műszaki-technológiai színvonal.

5. Kutatásaink számos olyan módszer alkalmazását igényelték és tették lehetővé, melyek nemzetközi érdeklődésre is számot tartanak. Az ilyen jellegű, célzott felsőoktatás – vizsgálatokat az EU szintjén is célszerű lenne elvégezni. Ennek keretét adja a kezdeményező részvételünkkel 2009-ben indult Track-Fast program